

sociologie. Jde například o otázky stimulační funkce vyšších příjmů (s. 108), „černých“ příjmů, natalitního klimatu apod. Závěrečná část o spotřebě se pak zabývá pojetím spotřeby, analýzou spotřebního chování, spotřebitelskou rolí a spotřebou ve společnosti. Zde jsou formulovány zajímavé myšlenky o integrační a diferenční funkci spotřeby ve vztahu k životnímu stylu.

Pro celou Večerníkovu práci je charakteristické to, že se mu daří komplexní sociologický přístup, který překonává jednostrannost ekonomismu, psychologismu i radikálního sociologismu, nejen proklamovat, ale důsledně realizovat. Autor využívá rozsáhlé literatury, kterou důsledně marxisticky hodnotí, a nenechává se strhnout k lacinému cejchování. Práce je napsána velmi kultivovaným jazykem, misty však pro čtenáře až příliš (a někdy nefunkčně) náročným. Lze ji doporučit všem, kdo se zajímají o sociologické problémy ekonomického života, životního stylu a životní úrovně, k diskusii a kompetentnímu posouzení, o což autor ostatně v závěru studie žádá.

Nakonec snad jedna obecnější poznámka. Ačkoliv autor přísně diferencuje mezi rozdílnými společensko-ekonomickými formacemi a nikde se nenechává ovlivnit povrchními úvahami o „vyspělých“ či „moderních společnostech“ en bloc, jde přece jen o úvahy a analýzy, které se vází na problémy spotřeby v zemích, jež dosáhly určitého ekonomického standardu. Dnešní třídní rozdělení svět však s sebou vleče obrovské břemeno bída, hladu a neuspokojených elementárních potřeb v zemích tzv. třetího světa. Je proto sympatické, že se autor nesnaží vytvářet jakousi univerzální, všepłatnou sociologickou teorii spotřeby, ale pouze teoretické a metodologické předpoklady pro další analýzy jejich historicky určitých forem. Tento první krok, který Večerník ve své práci udělal, je možno právem pokládat za zdařilý.

Milan Petrussek

Petr Suprun, Efektyvnist' vykorystannja bjudžeta času (Účinnost využívání časového rozpočtu)

Kyjev, „Naukova dumka“ 1970, s. 158.

Práce je shrnutím komplexního výzkumu způsobu života v Gorlovce (jedno z nejvýznamnějších center Donbasu, podle sčítání lidu 1970 má 335 000 obyvatel), provedeného z hlediska výrobních potřeb uhelného průmyslu. Jak uvádí člen Akademie věd Ukrajinské sovětské socialistické republiky S. M. Jampol'skij v předmluvě, účastnilo se práce na tomto výzkumu 3700 lidí a zkoumáním bylo podrobeno 2727 otázek. Na základě tohoto výzkumu, který se prováděl po dobu 5 let (1965–1969), bylo dosaženo zlepšení organizace práce v dolech i v městském hospodářství, které již přineslo úspory v částce asi 2 milióny rublů, ačkoli ještě zdaleka nebyla realizována všechna doporučení. Pro

výzkum bylo použito celé řady výzkumných metod (dotazníkové šetření, chronometráž, deníky časového rozpočtu aj.) u mnoha tisíc pracujících Gorlovky. Publikovaná kniha shrnuje pouze menší část výsledků. Autor se především zabývá otázkami vědecké organizace práce přímo ve výrobním procesu a zjišťováním vlivu jednotlivých přírodních faktorů a faktorů organizace práce na produktivitu práce. Z našeho hlediska větší význam má detailní výzkum mimopracovní doby strávené v podniku (horníci v SSSR mají šestihodinovou denní pracovní dobu, která se však počítá až po nástupu na pracovní místo v šachtě), která zahrnuje obdržení denního úkolu a nařadí, převléknutí do pracovního oděvu, dopravu od brány závodu a povrchových objektů na vlastní pracoviště v dole aj. Vzhledem k tomu, že se tato doba nezapočítává do pracovní doby, nevnují jí podniky náležitou pozornost a mezi jednotlivými podniky existuje značná diference v délce tohoto času (zhruba od 1,25 do 3 hod.). Autor rozkládá mimopracovní dobu v podniku na jednotlivé prvky, zjišťuje jejich trvání a vyčísľuje pomocí matematických metod — především multifaktorové analýzy — jejich vliv na produktivitu práce. Konkrétní doporučení, vyvozená na základě této analýzy především v otázce vnitropodnikové dopravy a organizace služeb, byly nejpodstatnějším přínosem pro dosud realizované zvýšení produktivity práce.

V dalším oddíle přechází autor ke zkoumání vlivu mimopracovní doby mimo podnik — konkrétně volného času — na produktivitu práce. Jeho rozbor dospívá k následujícímu matematickému vyjádření závislosti a produktivity práce v dolech na jiných faktorech časového rozpočtu a sociálně demografických ukazatelích:

$$\begin{aligned} \bar{P} = & 1,02 + 0,051 W - 0,00071 W^2 + 0,244 T - \\ & - 0,027 T^2 + 0,061 y + 0,012 t_0 - \\ & - 0,012 t_1 - 0,029 t_2 - 0,029 t_3 - \\ & - 0,021 t_4 (+) 0,005 t_5 - 0,0000052 t_6 + \\ & + 0,009 T_{\text{leis}}. \end{aligned}$$

kde $\bar{P}$ je průměrná produktivita práce horníků — t, směna;

W je věk pracovníků — let;

T je doba zaměstnání — let;

y je úroveň vzdělání — tříd;

t_0 je čas produktivní práce — min/den;

t_1 je mimopracovní doba ztrávená na šachtě — min/den;

t_2 je mimopracovní doba mimo šachtu spotřebovaná na dopravu — min/den;

t_3 je čas věnovaný domácím pracím — min/den;

t_4 je čas ztrávený návštěvou podniků služeb (obchod, komunální služby, restaurace) — min/den;

t_5 je čas potřebný k uspokojení fyziologických potřeb (spánek, jídlo) — min/den;

t_{leis} je volný čas — min/den.

Obdobným způsobem je zjištěna závislost volného času (a to zvláště u pracovníků různých profesí a zvláště volného času ve všední den a v neděli) na faktoru věku, počtu členů rodiny, počtu odpracovaných let a prů-

* Na místě + uvedeného v závorce je v knize —, což je patrně chyba, jak vyplývá z logického roz-

boru vzorce i dílčího vzorce uvedeného tamtéž a stanovujícího výlučně vliv t_1 .

měrného příjmu. Všechny tyto faktory hrají výraznou úlohu při formování volného času. Akademik Jampoľskyj v předmluvě uvádí, že byl propočten také vliv jednotlivých prvků volného času na produktivitu práce (např. sledování televize, četba novin a knih, návštěva kina, kulturních zařízení apod.).

Dosažené výsledky jsou samy o sobě velmi zajímavé, ovšem na druhé straně stavi do popředí otázku o dalším užití výsledků matematické analýzy empirických údajů. Autorům se podařilo, jak již bylo řečeno, dosáhnout zvýšení produktivity díky lepší organizaci práce v podniku, snížení doby dopravy do zaměstnání a zpět v průměru o 12 minut aj., avšak závěry týkající se komplexnějších sociálních otázek a jejich vztahu k produktivitě práce se zdají být zjednodušující. Autor například tvrdí, že prodloužení skutečného racionálně využitého volného času o 32 minut denně by přineslo zvýšení produktivity práce rubačů o 1 tunu denně. Zároveň uvádí, že optimálním časem pro uspokojování fyziologických potřeb (jídlo, spánek, bez hygieny) razičů je 435 minut denně proti fakticky spotřebovaným 489 minutám, což snižuje produktivitu práce. Z takových tvrzení by pak bylo možno odvodit závěr, že stačí posunout nejoblíbenější televizní

pořady do pozdějších večerních hodin, čímž by se zkrátila doba spánku a dosáhlo optima, volný čas by se prodloužil o kýzených 32 minut a produktivita práce by stoupla. Absurdita tohoto závěru je zřejmá a autor k němu pochopitelně nikde nedochází. Logická chyba ovšem není v konečném závěru, ale spočívá už v absolutizování významu zjištěných kvantitativních hodnot. Je více než pravděpodobné, že optimální doba pro spánek a jídlo je optimální proto, že méně spí a méně času věnují jídlu nejmladší a nejaktivnější lidé, a je velmi pravděpodobné, že dočasná aktivita tohoto druhu může mít například nepříznivý vliv na jejich zdravotní stav. Stejně tak větší množství volného času u kategorii s nejvyšší produktivitou je způsobováno celou řadou sociálních faktorů, z nichž do pozorování byl zahrnut pouze zlomek. Navíc je třeba brát v úvahu, že korelace zjištěné mezi sociálními jevy v daném okamžiku nemohou vypovídat o trendech při změnách těchto faktorů.

Můžeme shrnout, že kniha je výsledkem ve své šíři dosti unikátního výzkumu, který přinesl dobré praktické i zajímavé teoretické výsledky, které však vyžadují ještě dalšího a hlubšího rozpracování a překonání „matematického opojení“.

Ivan Savický